

KNIHOVNY A LICENCE CREATIVE COMMONS

Lukáš Gruber, Národní knihovna ČR

1. Úvod

Dne 16. 4. 2009 byla v rámci tiskové konference uvedena do provozu česká verze licencí Creative Commons (dále jen „CC licence“). Vytvořilo ji sdružení Iuridicum Remedium ve spolupráci s Národní knihovnou České republiky a Ústavu práva autorského, práv průmyslových a práva soutěžního při Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Spuštěním české verze se Česká republika připojila k dnes již 52 zemím (převážně z Evropského kontinentu), které vytvořily pro občany optimální podmínky pro legitimní šíření a sdílení autorských děl. Co to tedy CC licence vlastně představují? A jaký mají vztah ke knihovnám?

2. Charakteristika licencí Creative Commons

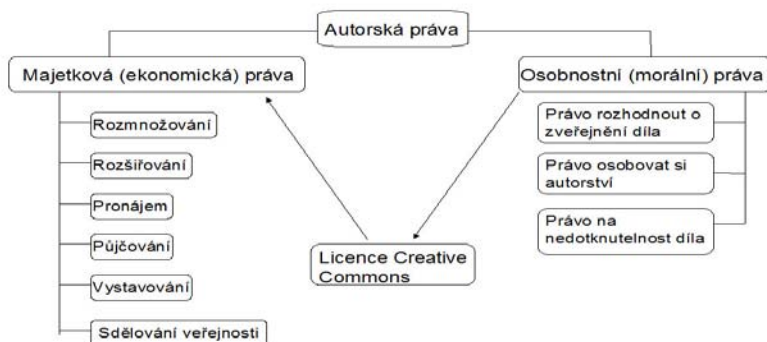
Licence Creative Commons byly poprvé světu představeny na sklonku roku 2002. Jejich tvůrcem je americká nezisková organizace Creative Commons, která taktéž licence spravuje. Jedná se o soubor předem připravených licenčních smluv, jejichž prostřednictvím držitel autorských práv vyjadřuje podmínky, jak je možno se zveřejněným dílem zacházet. Licence je možno přiřadit na jakoukoliv formu autorského díla, kterou připouští v § 2, odst. 1 Autorský zákon¹ (dále jen „AutZ“). Využity mohou být jak pro tištěná díla, tak pro díla zpřístupněná prostřednictvím internetové sítě.

CC licence patří do rodiny tzv. veřejných licencí, které vznikly jako reakce na pohyb autorských děl v prostředí internetu. Jejich účelem je stanovit jasná pravidla, za kterých by mělo sdílení a šíření autorských děl probíhat. Společnými znaky veřejných licencí jsou tyto vlastnosti: [JANSA, 2008]:

- jsou poskytovány neurčitému okruhu osob
- jsou poskytovány po celou dobu ochrany díla
- získá je automaticky každý, kdo dílo v souladu s licencí užívá
- nabyvatelé licence jsou oprávněni dílo šířit
- licence je nabízena bezúplatně

¹ Zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)

Z hlediska AutZ lze CC licence charakterizovat jako prostředek pro převod části majetkových práv autora k dílu na nabyvatele licence (nebo-li uživatele licencovaného díla). Držitel autorských práv uděluje svolení k výkonu svých majetkových práv k dílu za podmínek, které si prostřednictvím CC licence stanoví. Využití CC licence je tedy možné pouze u děl, u kterých stále trvají majetková práva autora. CC licence nikterak neomezuji užití volných děl, zákonné licence či jiné výjimky z ochrany autorského práva. Zároveň v žádném případě nezasahují do osobnostních práv autora. Nejlépe lze charakterizovat vztah CC licencí k autorským právům na základě níže uvedeného vyobrazení:

Obr. č. 1: vztah licencí Creative Commons a autorského práva

AutZ připouští možnost převodu majetkových práv autora k dílu formou licenční smlouvy. Nicméně u osobnostních práv autora tuto možnost vylučuje (§ 11, odst. 4). CC licence tuto skutečnost respektují, neboť z AutZ vycházejí: autor sám rozhoduje, zda-li dílo pod licenci vystaví (právo rozhodnout o zveřejnění díla), přičemž si na základě zvoleného typu CC licence určí, zda-li ostatním uživatelům umožní své dílo upravovat (právo na nedotknutelnost díla). Zároveň všechny CC licence obsahují podmínku, že uživatel, který dílo šíří či upravuje, má povinnost uvést údaje o původním autorovi díla (právo osobovat si autorství).

2.1 Typy CC licencí

Z typologického hlediska lze CC licence chápat jako jednotlivé kombinace **poskytnutých** a **vyhrazených** práv autora k dílu, které tvoří konkrétní typ CC licence. Zjednodušeně lze tato práva zobrazit jako tzv. licenční prvky. Ke každému licenčnímu prvku je přiřazen konkrétní, mezinárodně sro-

zumitelný grafický symbol. Mezi licenční prvky, které označují poskytnutá práva autora, patří:

Symbol	Název	Práva k dílu
	Právo dílo šířit	Dílo je možné šířit, tzn. kopírovat, distribuovat a sdělovat veřejnosti
	Právo dílo upravovat	Dílo je možné samostatně pozměňovat či upravovat nebo jej jako celé či jako část zpracovat s jiným dílem

Tab. č. 1: převedená práva autora

Právo dílo šířit znamená souhlas autora k vytváření kopií jeho díla a tyto kopie dále v nezměněné podobě šířit. Zároveň je možné licencované dílo šířit jako součást souborného díla (např. článek v časopisu, příspěvek ve sborníku). Právo dílo upravovat opravňuje uživatele dílo pozměnit, nebo-li zasáhnout do jeho obsahové integrity. Příkladem takového užití může být např. dramatizace, překlad literárního díla, úprava digitálních fotografií či remixování hudebních skladeb. V případě úpravy literárních děl sem nespadá využití obsahu v rozsahu zákonné licence pro citaci (§ 31, AutZ).

Vyhrazená práva autora jsou podmínky, za jakých je možné poskytnutá práva k dílu vykonávat. Pro vyhrazená práva existují následující licenční prvky:

Symbol	Název	Podmínky užívání díla
	Uveďte autora	Kdykoliv je dílo šířeno ve své změněné či nezměněné podobě, je nutno uvést údaje o původním autorovi a dílu
	Zachovejte licenci	Pokud uživatel dílo upraví, má povinnost výsledek své práce šířit pod stejnou licenci, jaká se vztahuje k podkladovému dílu
	Neužívejte dílo komerčně	Uživateli nesmí z užívání díla plynout zisk
	Nezasahujte do díla	Uživatel nesmí dílo upravovat

Tab. č. 2: vyhrazená práva autora

Prvek s názvem „uveďte autora“ obsahují všechny typy CC licencí. Údaje o autorovi a dílu je třeba uvést způsobem, který autor díla preferuje. Pokud tento způsob není znám, CC licence stanovují minimální povinný rozsah uvádění autorských údajů: jméno autora (nebo pseudonym), název díla a v případě

úpravy díla také způsob, jakým bylo dílo upraveno. Povinnost zachovat licenci vychází z účelu, aby veškerá, následně vzniklá odvozená díla byla šířena pod stejnou licenci, jaká se vztahuje na původní dílo. Podmínka nekomerčního využití pramení z práva autora zakázat uživateli jakékoliv finanční obohacení na jeho úkor. Prvek „nezasahujte do díla“ je aplikací osobnostního práva autora na nedotknutelnost jeho díla.

Srozumitelnou kombinací licenčních prvků vzniká šest typů CC licencí. V tabulce č. 3 jsou seřazeny z hlediska možností nakládat s dílem od nejvíce liberální k nejvíce restriktivní.

Označení licence	Licenční prvky		Název licence
	Práva	Povinnosti	
BY			Uveďte autora
BY-SA			Uveďte autora – Zachovejte licenci
BY-NC			Uveďte autora – Neužívejte dílo komerčně
BY-ND			Uveďte autora – Nezasahujte do díla
BY-NC-SA			Uveďte autora – Neužívejte dílo komerčně – Zachovejte licenci
BY-NC-ND			Uveďte autora – Neužívejte dílo komerčně – Nezasahujte do díla

Tab. č. 3: Typy CC licencí

Přestože se jednotlivé licence od sebe liší, několik vlastností mají společných [FITZGERALD, 2005] :

- při nakládání s dílem musí být uvedeny údaje o autorství

- nabyvatel licence nesmí technickými prostředky omezovat přístupnost díla
- každá vzniknuvší kopie licencovaného díla musí obsahovat odkaz na původní CC licenci
- CC licence jsou neodvolatelné (autor sice může licenci stáhnout zpět, ale nemá právo zasáhnout do výkonu svých převedených práv z doby, kdy ještě bylo dílo pod CC licenci vystavené)
- CC licence zanikají v případě porušení licenčních podmínek

2.2 Vrstvy licencí

CC licence jsou dnes nejvíce rozšířený model veřejných licencí. Oblíbené jsou především z důvodu jejich srozumitelnosti. Na rozdíl od ostatních typů veřejných licencí, používají pro zobrazení licenčních podmínek dvě vrstvy určené různým cílovým skupinám: **zkrácený text** pro běžného uživatele a **text v plném znění**. Zároveň se pro účely indexace používá speciální syntaxe metadat, na základě které je možné licencovaná díla v prostředí internetu vyhledat.

Text určený pro běžného uživatele obsahuje výčet poskytnutých a vyhrazených práv, které autor ke svému dílu přisoudil. Smyslem textu je seznámit uživatele se základními podmínkami při nakládání s dílem, aniž by byl nucen studovat kompletní text licence. Hlavní důraz je kladen na srozumitelné vysvětlení licenčních podmínek i za pomoci výše uvedených grafických symbolů. Součástí zkráceného znění je odkaz na plné znění licence.

Plné znění licence je legislativně závazný dokument, který je vytvořen v souladu se stávajícím autorským právem. Kompletní text licence zahrnuje mimo jiné definici základních pojmů, podmínky pro poskytnutí licence, veškerá omezení licence, podmínky ukončení licence apod. Stejně jako v případě zkráceného znění, i text plného znění je vytvořen zvlášť pro každý typ licence.

Pro účely vystavení díla pod CC licenci se používají metadata ve vlastní formátové specifikaci s názvem Creative Commons Rights Expression Language (ccREL).² Jedná se o úpravu popisného modelu RDF s častým využitím Dublin Core. Metadata je možno pro své dílo manuálně vytvořit, nebo pomocí dostupných nástrojů vygenerovat.

3. Licence Creative Commons na internetu

CC licence nacházejí využití především v prostředí sítě Internet. Možnost agregace a lokalizace značného množství autorských děl, stejně jako posílená pozice autora při publikování vlastních děl a snadná aplikace licencí,

² Více informací naleznete na: <http://wiki.creativecommons.org/CcREL>

předurčují internet jako optimální prostor pro sdílení a šíření autorských děl. Ve velké míře se zde projevují pozitivní dopady, které CC licence přinášejí pro hlavní subjekty publikačního procesu: producenty a konzumenty informací. Pro autory se jedná především o značný ohlas jejich prací (díky možnosti následného šíření díla pod podmínkou uvedení autora), pro konzumenty přináší licence velké množství licencovaného materiálu.

3.1 Aplikace licencí

Aby bylo dílo pod licenci náležitě vystaveno, je nutné k dílu připojit text CC licence nebo odkaz na něho ve formátu URI. Jedině tímto úkonem dochází k právoplatnému návrhu na uzavření smlouvy dle AutZ, neboť uživatel má možnost seznámit se s vůlí autora prostřednictvím textu licence. V praxi se nejčastěji uplatňuje metoda uvedení URL adresy daného typu zvolené CC licence. České verze CC licencí jsou hostovány na serveru organizace Creative Commons pod následujícími URL adresami:

- Uveďte autora 3.0 Česko
(<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/cz/>)
- Uveďte autora – Zachovejte licenci 3.0 Česko
(<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/cz/>)
- Uveďte autora – Neužívejte dílo komerčně 3.0 Česko
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/cz/>)
- Uveďte autora – Nezasahujte do díla 3.0 Česko
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/3.0/cz/>)
- Uveďte autora – Neužívejte dílo komerčně – Zachovejte licenci 3.0 Česko
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/cz/>)
- Uveďte autora – Neužívejte dílo komerčně – Nezasahujte do díla 3.0 Česko
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/cz/>)

Způsob uvedení odkazu není v textu licence upraven. Je tedy plně v režii poskytovatele licence. Aby však bylo zřetelné, že je dané dílo skutečně vystaveno pod CC licenci, doporučuje se k odkazu uvést grafické symboly licenčních prvků nebo samotných licencí,⁴ včetně věty oznamující v národním jazyce skutečnost, že dílo podléhá CC licenci. Na obr. č. 2 je zobrazen konkrétní příklad deklarace CC licence.

⁴ Tyto symboly jsou volně ke stažení na serveru organizace Creative Commons: <http://creativecommons.org/about/downloads/>

Tuto práci je kdokoliv oprávněn šířit, upravovat a jinak využívat za podmínek licence Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported nebo za podmínek české verze této licence, až bude k dispozici.

Obr. č. 2: deklarace CC licence

Pokud chce autor vystavit obsah svých webových stránek pod CC licenci, nabízí organizace Creative Commons na svém serveru možnost automatizovaného vytvoření deklarace CC licence ve formě HTML kódu prostřednictvím online generátoru dostupného na: <http://creativecommons.org/license/?lang=cs>. Generátor pracuje na principu online formuláře, kde je třeba zodpovědět následující otázky [CREATIVE COMMONS, 2002]:

Dovolit využití vašeho díla pro komerční účely?

Ano

Ne

Dovolit vytváření odvozených děl?

Ano

Ano, pokud uvedené dílo bude k dispozici pod stejnou (nebo podobnou) licenci

Ne

Na základě odpovědí jsou vygenerována metadata a odkaz na příslušnou licenci, který je potřeba vložit do HTML kódu stránky. Výsledkem je zobrazení oznámení, že stránky jsou vystaveny pod CC licenci, včetně uvedení jejího symbolu. Samozřejmostí je i možnost vlastní úpravy textu deklarace pomocí úpravy vygenerovaného HTML kódu. Zároveň se stránky stávají součástí indexu pro vyhledávání dle uživatelských práv prostřednictvím internetových vyhledávačů.

3.2 Vyhledávání licencovaných děl

Od roku 2002, kdy byly CC licence poprvé spuštěny, se počet licencovaných děl na internetu rychle zvyšuje. Zatímco na konci roku 2003 se minimální odhad pohyboval okolo 2 miliónů děl, v polovině roku 2008 to bylo už 130 miliónů [CREATIVE COMMONS, 2002]. Na tento vývoj reagovali přední poskytovatelé vyhledávacích služeb na internetu, ale také organizace, zájmové skupiny a komunity, které sympatizují s volným sdílením autorských děl.

Obsah licencovaných webových stránek je dnes možné vyhledávat přes známé vyhledávače **Google** (http://www.google.cz/advanced_search?hl=cs) a **Yahoo** (<http://search.yahoo.com/web/advanced?ei=UTF-8>) pomocí volby

v rámci pokročilého vyhledávání. Samostatně digitální fotografie je možno vyhledávat pomocí nástroje **Flickr** (<http://www.flickr.com/search/advanced/>), největší otevřená databáze digitálních fotografií na internetu. Velkou podporu CC licencím vyjadřuje největší archiv webu **Internet Archive** (<http://www.archive.org>), který poskytuje uživatelům prostor na sdílení různých licencovaných materiálů (e-book, zvukové dokumenty, fotografie, vzdělávací materiály) a zároveň umožňuje vyhledávání v jednotlivých kolekcích.

Projektů a portálů, obsahující volně přístupné databáze CC licencovaného materiálu určitého formátu, je velké množství. Jejich neustále aktualizovaný registr je k dispozici zde: (http://wiki.creativecommons.org/Content_Curators).

4. Licence Creative Commons a český Autorský zákon

Vytvoření české verze CC licence by bylo zbytečné, kdyby česká legislativa neuznávala způsob uzavírání licenčních smluv dle principu veřejných licencí. V tom případě by existoval nástroj, jehož využití by provázely pochybnosti o právní jistotě.

CC licence, stejně jako veškeré veřejné licence, byly koncipovány tak, aby minimalizovaly administrativní požadavky uzavření licenční smlouvy. Držitel autorských práv, který na internetu vystaví pod veřejnou licenci dílo, jej defakto poskytuje za licenčních podmínek neuzavřenému okruhu osob, nebo-li každé osobě, která si k dílu vytvoří přístup. Licenční smlouva je automaticky uzavřena v okamžiku, kdy uživatel s dílem dle licenčních podmínek naloží. Aniž by kdokoliv autora obtěžoval, ve finále vznikne tolik smluv, kolik je uživatelů. V okamžiku, kdy je smlouva uzavřena, odpadá povinnost uživatele osobně vyrozumět autora vždy, když chce s dílem dle licenčních podmínek naložit.

Autorský zákon dlouho opomíjel specifika způsobu uzavírání veřejných licencí ve své úpravě licenčních smluv (§ 46–55). Z tohoto důvodu se licenční smlouvy uzavíraly podle ustanovení Občanského zákoníku⁵ (§ 43–51), který upravuje smlouvy jako nepojmenované. Občanský zákoník klade na právoplatné uzavření smlouvy dva základní požadavky: adresnost návrhu na uzavření smlouvy (tzn. poskytovatel licence je povinen učinit návrh na uzavření smlouvy jedné nebo více určitým osobám) a adresné doručení akceptace návrhu na uzavření smlouvy (tzn. nabyvatel licence je povinen adresně poskytovatele licence vyrozumět, že s licenčními podmínkami souhlasí). Těmto požadavkům není možné při využití veřejné licence dostát. Z tohoto důvodu nebylo možné právoplatně užívat díla na základě veřejné licence, neboť nedošlo k uzavření licenční smlouvy.

⁵ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů

Praxe se změnila 25. dubna 2006 v souvislosti s datem účinnosti novely Autorského zákona č. 216/2006 Sb., která obecnou úpravu licenčních smluv (§ 46) rozšířila o následující odstavce [Česko, 2006]:

- (5) *O podání návrhu na uzavření smlouvy jde i tehdy, směřuje-li projev vůle vůči **neurčitému okruhu osob***
- (6) *S přihlédnutím k obsahu návrhu nebo k praxi, kterou strany mezi sebou zavedly, nebo zvyklostem může osoba, které je návrh určen, **vyjádřit souhlas s návrhem na uzavření smlouvy provedením určitého úkonu bez vyrozumění navrhovatele tím, že se podle ní zachová, zejména že poskytne nebo přijme plnění. V tomto případě je přijetí návrhu účinné v okamžiku, kdy byl tento úkon učiněn***

Vložení těchto dvou odstavců, které pregnantně vystihují charakteristiku uzavírání veřejných licencí, byl vytvořen právní základ pro využívání CC licencí v České republice.

5. Licence Creative Commons a knihovny

Knihovny mají v oblasti ochrany autorských práv uznány určité výjimky při nakládání s autorskými díly, které jsou uvedeny v AutZ jako tzv. knihovní licence (§ 37). Patří sem právo na rozmnoženinu díla pro archivní a konzervační účely, zhotovení rozmnoženiny díla v případě ztráty dokumentu a její zařazení zpět do fondu, zpřístupňování dokumentů na místě samém pro výzkumné účely, zpřístupňování dokumentů absenčně (na základě zaplacení odměny kolektivnímu správci). Knihovní licence se týká spíše tradičních tištěných dokumentů, nikoliv počtem neustále vzrůstajících elektronických síťových dokumentů.

Na jedné straně internet po technické stránce nabízí velké spektrum možností, jak je možno zacházet s publikovaným obsahem. Na straně druhé uživatel, který těchto technologických možností využívá, tak činí za značné právní nejistoty, která je dána složitostí (a neaktuálností) současné autorskoprávní legislativy. Cílem CC licencí je tento stav změnit. Zavedením přehledného licencování se vytvoří legitimní rámec pro volné šíření, sdílení a vytváření nových děl.

Knihovny mají několik možností, jak se do tohoto procesu zapojit. První možností je vystupovat jako producent informací vydáváním licencovaných dokumentů (např. online časopisy, sborníky). Druhou možností je z pozice poskytovatele informací alokovat existující licencované informační zdroje a poskytovat k nim paralelní přístup (budování otevřených depozitářů, digitálních knihoven, přímým odkazováním na existující informační zdroje). Třetí a nikoliv poslední možností je vzdělávání začínajících autorů a s tím spojená propagace CC licencí.

Jakákoliv pomoc zajisté přispěje k budování veřejně přístupných a využitelných fondů dokumentů na národní či globální úrovni.

Seznam použité literatury

- 1) CREATIVE COMMONS. Creative Commons. [online]. 2002–, [cit. 2009-04-22] Dostupné z WWW: <http://creativecommons.org/license/?lang=cs>
- 2) Česko. Zákon č. 121/2001 Sb., o právu autorském, a právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon). Dostupný z WWW: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/autorsky/>
- 3) Česko. Zákon č. 216/2006 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. [cit. 2009-04-22] In Sbirka zákonů České republiky. 2006, částka 72, s. 2707–2727. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2006/sb072-06.pdf>
- 4) FITZGERALD, Brian. Open Content Licensing (OCL) for Open Educational Resources [cit. 2009-04-22] In: *Proceedings OECD Expert Meeting on Open Educational Resources. Malmö, 2005* Dostupný také z WWW: <http://eprints.qut.edu.au/archive/00003621>
- 5) JANSÁ, Petr. Právní aspekty implementace projektu „Creative Commons“ v České republice. [cit. 2009-04-22] Praha, 2008. 99 s., 6. s. příl. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Dostupný také z WWW: http://www.creativecommons.cz/wp-content/uploads/dp_petr_jansa_komplet_xmp.pdf